

J. KAMMINGA

Voorzitter van de leden

Reny Dijkman

Met Jan Kamminga kreeg de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie een jonge, energieke voorzitter, die binnen de partij een bliksemcarrière had doorgemaakt. Kamminga, makelaar te Groningen, werd op 25-jarige leeftijd in 1972 lid van de vvd. Twee jaar later zat hij in de vvd-raadsfractie van Groningen, waarin hij naam maakte als opponent van de toenmalige Max van den Berg, de latere pvda-voorzitter.

Hij werd snel bekend door zijn onorthodoxe optreden. Toen Van den Berg ook het noordelijk deel van Groningen grotendeels autovrij wilde maken, voerde hij daartegen, samen met de cpn-er Fré Meis, actie. Zij spraken met de middenstanders in Groningen-Noord de acties door. Tijdens het raadsdebat volgden zo'n 700 stadsgenoten buiten via luidsprekers de discussies, die zij lardeerden met applaus en boe-geroep. Van den Berg haalde bakzeil en Fré Meis sprak na Kamminga's optreden de legendarische woorden: 'Jan, je begint het aardig te leren!'

Onorthodox was ook zijn uitlating voor de Vereniging van Staten- en Raadsleden in 1978, waarmee hij tijdens een inleiding over de collegevorming in Groningen over het in de oppositie plaatsen van de vvd, voor wat commotie zorgde: 'Wat bestuurlijk meewerken? We zijn eruit gedonderd en dan moet er bloed aan de paal!'

De landelijke vvd ontdekte dit jonge talent snel. Jan Kamminga werd lid van het hoofdbestuur in 1976 en kamercentralevoorzitter in 1978. Al in 1979 volgde hij in het dagelijks bestuur Hans Toxopeus op als ondervoorzitter.

Openheid

Jan Kamminga: 'We wilden meer openheid. We wilden de leden meer bij de partij betrekken. In het midden van de jaren zeventig werden bestuur en partijtop gevormd door het oude establishment. Het ledental groeide van 35.000 tot 100.000 en daar zat men tegenaan te kijken. In het hoofdbestuur waren o.a. Regnault, Sparreboom, Stork, Van Scherpenberg, De Monchy en ik de representanten van een nieuwe stroming. We wisten onze wens om tot

een andere sfeer te komen te combineren met een constructieve instelling; dus wars van coupe-ideeën. Hoewel we in die tijd wel gesprekken met mensen hebben gevoerd die de zaak wilden forceren'.

Vanuit die hoek gingen er stemmen op om in 1980 Kamminga als voorzitter te kandideren tegen Frits Korthals Altes. Jan Kamminga: 'Dat wilde ik niet. Dat heb ik zelf gekapt. Dat is niet de juiste weg binnen de vvd. Maar toen in 1979 Hans Toxopeus als onder-voorzitter vertrok, voelden Frits Korthals Altes, Haya van Someren-Downer en Hans Wiegel aan dat ik een geschikte ondervoorzitter zou zijn. Dat werd ik op mijn 32ste. Onmiddellijk na mijn aantreden in 1979 in die functie heb ik "Beleid '80" in het hoofdbestuur gepresenteerd'.

Kamminga bepleitte in deze notitie een veel grotere openheid naar en duidelijker communicatie met alle leden. Het hoofdbestuur aanvaardde deze notitie tijdens een Wolfheze-beraad. Jan Kamminga: 'Veel stof waaide op. Ik heb het compromis aanvaard dat ik samen met de algemeen secretaris mijn ideeën van toen zou toetsen aan de praktische haalbaarheid. Onze goede samenwerking later vond zijn basis in de prima sfeer waarin Wim van den Berg en ik mijn ideeën en zijn ervaring wisten te combineren. Op de voorjaarsvergadering van april 1980 mocht ik het stuk zelf verdedigen en werd het door de algemene vergadering aanvaard. Mijn uitgangspunt was het werkelijk betrekken van de leden bij de partij en het stimuleren van de discussie. Het initiatief om te komen tot een Liberaal Manifest was van mijn voorganger. Frits bedacht het in 1978 en het begon in 1979. Ik heb me zalig gevoeld in die tijd dat de suggesties, moties en wijzigingsvoorstellen zo uit de hand liepen. De partij, de leden, dachten mee . . . Het stroomde binnen. Waren we daarvoor gewend dat er op een landelijk stuk 400 moties binnen kwamen; nu waren het er meer dan 4000!'.

Het gaat best met de VVD

Men kan alles plannen, maar niet het leven. Kamminga was nog maar net ondervoorzitter, of Korthals Altes werd ziek en Kamminga moest twee portefeuilles combineren. In 1980 moest hij voor Korthals Altes inspringen op de algemene vergadering en begon hij zijn toespraak als onder-voorzitter voor een zaal met 1200 man (evenveel zouden er bij zijn afscheid zijn) met de woorden: 'Het gaat best met de vvd'.

Ging het zo best? Het ledental bleef inderdaad groeien, maar in de opiniepeilingen liepen de liberalen terug, zoals een regeringspartij altijd een terugslag krijgt. Deze dalende lijn zou zich voortzetten tot januari 1981, toen de peilingen het bedenkelijke beeld van zo'n 17 zetels vertoonden, wat op dat moment elf zetels verlies zou inhouden.

Jan Kamminga kreeg in zijn voorzittersperiode maar liefst met vier Twee-

de-Kamerfractievoorzitters te maken: Rietkerk, Wiegel, Nijpels en Voorhoeve. Daarnaast vertoonde het kiezersgedrag in de jaren '81 - '86 het beeld van een jojo. De vvd haalde in die periode haar grootste winst (tweede partij bij de Statenverkiezingen 1982 en van 26 naar 36 zetels in de Tweede Kamer), maar ook haar grootste verlies (van 36 naar 27 zetels in 1986).

Kamminga relativeert dit beeld met de woorden: 'Ten onrechte is in de partij in 1986 over het verlies zo somber gedaan. Als je uit die laatste 15 jaar één verkiezingsuitslag weghaalt, krijg je het volgende beeld: 16 zetels - 22 - 28 - 26 - 27. Dat is heel stabiel. Nu we één keer een fancyuitslag van 36 zetels hebben gehaald, is daarna de hele partij in paniek geraakt. Hans Wiegel heeft de partij groot gemaakt en die winst is vervolgens tot in de jaren '80 vastgehouden'.

Vier fractievoorzitters, waarop Kamminga terugblikkend zegt:

'Met Rietkerk had ik een uiterst plezierige verstandhouding. Van de korte tijd dat ik hem als fractieleider mee maakte is zijn warme, vaderlijke steun me het meest bijgebleven. Hij was goed in het kanaliseren van wilde ideeën. Koos Rietkerk slaagde er volledig in je in je waarde te laten'.

'Met Hans Wiegel heb ik het meest te maken gehad in een heel moeilijke fase in zijn leven. Binnen een maand stierven zijn vrouw, Haya van Someren en Van Riel. Daarbij stonden we slecht in de opiniepeilingen. Ik was nog net geen voorzitter, maar in die periode ben ik door Hans Wiegel politiek het meest gevormd. We zaten bij Hans in Amerongen tot diep in de nacht te praten.

Samen met Hans vervulde ik in die tijd tien spreekbeurten. Dat waren stukjes voor twee heren: ik een kwartier en hij een half uur. We stonden op 17 zetels in de peilingen. We haalden er in mei 26. Dus slechts een verlies van twee zetels en slechts 0,63 procent van de stemmen. Dat was glorieus! Er is die avond in het Casino in Den Bosch uitbundig feest gevierd.

Daarna speelde voor Hans de vraag: wel of niet naar Friesland. Ik vond zijn vertrek om persoonlijke redenen heel begrijpelijk en verstandig; voor de partij was het zonder meer een verlies'.

'Ed Nijpels heeft de grootste zorgen gegeven, maar ook grote vriendschap. Ten aanzien van Nijpels voel ik spijt. Koos Rietkerk heeft misschien achteraf gelijk gekregen. Die zei: "Het is een geweldige man, maar het is nog te vroeg voor een fractievoorzitterschap".

We hebben toch doorgezet, omdat het er toen (kabinet-Van Agt/Den Uyl 1982) naar uitzag dat we voor langere tijd in de oppositie zouden blijven, waardoor Ed de tijd zou hebben de nodige ervaring op te doen. Die kans

kreeg hij echter niet. Een paar maanden later viel het kabinet en Ed ging als lijsttrekker de campagne in voor de verkiezingen van 8 september 1982. Het gebrek aan ervaring en de oneigenlijke successen het eerste half jaar (Nijpels bracht de vvd van 26 op 36 zetels) plaatsten hem in een onmogelijke positie.

De rsv-affaire was het begin. Door het wegvallen van de invloed van Van Aardenne kreeg Nijpels een te brede verantwoordelijkheid. Feitelijk was hij "slechts" fractievoorzitter en politiek aanvoerder, maar in de praktijk was hij naar het cda ook de leider van de vvd-ers in het kabinet. Het natuurlijk tegenspel tussen kabinet en fractie was verbroken.

Na het zeer soepel tot stand komen van het regeerakkoord in 1982, waarin de vvd dank zij de onderhandelingen van Nijpels zeer veel van het verkiezingsprogram terug vond, kon Ed alleen nog maar naar beneden. Tot oktober 1984 bleef hij overeind. Bij de Europese verkiezingen kreeg hij nog 114.000 voorkeurstemmen. Daarna sloeg de ellende toe.

Naar hem voel ik spijt, maar tegelijkertijd een grote bewondering. Hij heeft een heel groot incasseringsvermogen. Kijk naar de wijze waarop hij, toen alle grond hem door de fractie onder de voeten was weggeslagen, resultaten heeft geboekt bij de totstand koming van het regeerakkoord 1986.

Persoonlijk waardeer ik in hem dat hij het hart op de juiste plaats heeft. Daarbij is hij inhoudelijk sterk en bezit hij een groot onderhandelingsvermogen'.

'Joris Voorhoeve heb ik slechts kort meegemaakt. Zijn integriteit was voor veel mensen de brug waarover men zich in de nieuwe fractie kon vinden'.

Jongerenbeleid

Voor Jan Kamminga lag er bestuurlijk meer dan genoeg te doen. Naast de politiek onafhankelijke, maar door de vvd financieel gesteunde JOVD, hadden op vele plaatsen ook de jongeren binnen de partij zich verenigd in jongerencontactgroepen. Van de laatste kwam de niet irreële eis: JOVD financiële steun? Dan wij ook! Bestuurlijk was het een moeilijk dilemma. Moest de JOVD haar onafhankelijkheid inleveren of moesten de jongeren, die meer wilden dan een papieren lidmaatschap, maar opgaan in de JOVD?

Jan Kamminga voelde voor beide oplossingen niets, wilde beide groeperingen in hun waarde laten. Samen met de JOVD en de vvd-jongeren werd gezocht naar een oplossing, waarin allen zich zouden kunnen vinden. Het was een moeizaam proces, dat resulteerde in een samenwerkingsverband waarvan de broos uitgezette lijnen nu langzamerhand contouren beginnen te krijgen.

Daarnaast eiste ook Europa de aandacht. De vvd-Europarlementariërs

hadden in het verleden weinig oog en oor gekregen binnen de landelijke vvd. De nationale belangstelling spitste zich even toe tijdens de Europese verkiezingen, maar daar was het wel mee gezegd. Het was Jan Kamminga die een Europarlementariër naar alle dagelijkse en hoofdbestuursvergaderingen haalde. Bij de Tweede Kamerfractievergaderingen kwamen de vvd-Europarlementariërs via een roulatiesysteem. De vvd moest zich meer en meer enten op het Europese gebeuren, vond Kamminga. De nodige keren reisde hij naar Straatsburg en binnenslands slechtte hij de veel te hoge drempel naar het Europees Parlement in spreekbeurten. Zoals hij dat ook deed ten aanzien van 'Den Haag'. 'Belt u toch de Kamer!', zo riep hij op de vele honderden spreekbeurten die hij overal in het land hield.

Om de leden op de hoogte te houden van wat in de Nederlandse en Europese liberale fracties gebeurt, richtte hij de vvd-Expresse op. Een blad waarin wekelijks is te lezen, wat de leden tijdens de debatten hebben gezegd. Dat meedenken, die standpuntbepaling vond hij ongelooflijk essentieel. 'Het moet zo zijn, dat je de buurman over de heg de zaken uit kunt leggen'. Bij alles wat hij ondernam, stond die gerichtheid op de leden en het belang van de leden voorop. *Daar lag zijn eerste loyaliteit.*

In de Haagse Post van januari 1982 zegt hij daarover: 'Die leden waren het zat om langs de zijlijn toe te blijven kijken. Die activiteitengolf (rond het Liberaal Manifest) is een doorbraak geweest, die achteraf ook heel wat frustraties heeft opgeleverd. De afdeling Peize bijvoorbeeld, die dan twintig amendementen heeft gemaakt, daar drie lange avonden op heeft gezwoegd en er uiteindelijk twee van terugvond - "dit wordt toch zonde van onze tijd", zeiden ze. Maar ze wisten één ding: als we die zestigduizend leden niet heel goed opvangen, kunnen we ze ook weer heel snel kwijt zijn. Waar we ook kwamen, als hoofdbestuur hebben we gezegd: zorg dat je je ervoor organiseert. Want stel je voor dat het weer zou gaan als altijd: mooie verhalen, maar ach, ze doen maar, dan zaten we vast . . . Op dit terrein is de vvd een andere partij geworden. De traditionele bestuurders kom je zelden meer tegen. Het zijn allemaal nieuwe mensen die geen boodschap aan dergelijke tradities hebben . . . ?

Kamminga hield het na alle inspanningen rond het Liberaal Manifest niet voor gezien. Integendeel, het was voor hem de start van een vvd 'nieuwe stijl'. De volgende stappen waren dat een grotere taak aan de partijraad werd gegeven, die alle geschriften van de Teldersstichting ging behandelen en daardoor een meer politiek karakter kreeg. Daarnaast voerde hij een tweede jaarlijkse vergadering in, die het karakter kreeg van een politiek congres. Over de commissierapporten werden themadagen georganiseerd. Voorafgaand aan de samenstelling van het verkiezingsprogramma 1986 werden maar liefst vijf themadagen gehouden, waarop ieder lid zijn zegje kon doen en bovendien nog programmasuggesties naar het algemeen secretariaat kon

zenden.

Jan Kamminga: 'Er is een groot verschil tussen mijn roep om eenheid in de rijen, eenheid naar buiten en de interne discussies over politieke items. Er ligt een wereld van verschil tussen of de partij verhit discussieert over de inpoldering van de Markerwaard of dat twee ministers elkaar in de haren vliegen. Ik heb regelmatig opgeroepen tot eenheid in de rijen en tegelijkertijd de scherpe politieke discussie over het rapport van de commissie-Polak gestimuleerd'.

Gerealiseerde ideeën

Onder de kop 'De vvd op zoek naar nieuwe strategie' schreef Hubert Smeets in de nrc van 12 juli 1986: '. . . De vvd had toen [70-er jaren, rd.] de allure van een "protestpartij". De emancipatie van deze nieuwe vvd-ers, die voor het immateriële gedachtengoed van hun partij altijd minder warm liepen dan voor het materiële, is nu volbracht. Het socialisme is op zijn retour, het liberalisme is in brede kring gemeengoed. De vvd is daarvan de dupe geworden, ze is het slachtoffer van haar eigen ideologisch succes. Voor anti-socialistisch tromgeroffel krijg je nu geen handen meer op elkaar, zoals ook boer Koekoek passé is . . .'. Een visie die door Jan Kamminga wordt gedeeld.

Terugkijkend op zijn voorzittersperiode constateert Jan Kamminga: 'Op basis van liberale uitgangspunten kun je heel goed langere termijn visies ontwikkelen. De ideeën van de vvd sinds het begin van de 70-er jaren zijn anno 1987 heel goed gerealiseerd. Toen ging het om het terugdringen van de rol van de overheid, een gezonder bedrijfsleven en ruimte voor het individu. Weinig politieke partijen zijn zo snel geconfronteerd met de realisatie van haar idealen van tien jaar en daarvoor op het gebied van de sociale economie en de internationale politiek; alleen Europa bleef wat achter. Ook in de ontwikkeling van de mondigheid van de mensen hebben we vele idealen van de jaren '70 gerealiseerd. Ik denk dat de latere problemen binnen de vvd ook zijn veroorzaakt door iets van verzadiging.

In de tweede helft van de jaren '80 moet het Liberaal Manifest geactualiseerd worden om de jaren '90 politiek gestalte te kunnen geven. Om zoveel ideeën gerealiseerd te krijgen, is een grote strijd gevoerd. In het midden van zeventiger jaren werd de vvd belachelijk gemaakt door het kabinet-Den Uyl (halen, hebben, houwen). Tijdens het kabinet-Van Agt/Wiegel werd geweldig geknokt om onze ideeën toe te passen, waarin via het door de cda-fractie uitgeholde Bestek '81 meer de ideeën dan de daden werden gerealiseerd. In 1981 ging de strijd erom of dit kasplantje vertrapt zou worden of niet. En toen kwam het succes in het eerste kabinet-Lubbers, waarbij notabene het cda bereid bleek onevenredig veel vvd-wijn in het regeerakkoord te doen.

De grootste ramp voor de liberale politiek is geweest, dat wij in de periode waarin wij hadden moeten stoeien met onze gedachten over hoe het nu verder moest in een liberale samenleving, vanuit de wens voorop te blijven lopen en vooruit te denken, wij door interne incidenten werden afgeleid. Socialisten lopen achter de feiten aan en het CDA heeft geen visie. We hadden ons in de periode voorafgaand aan dit kabinet daarin moeten verdiepen en onze energie aan moeten besteden. Die tijd hebben we in onzekerheid verloren laten gaan en besteed aan affaires als de RSV. Die RSV-zaak heeft geweldige wonden geslagen. Het is het begin geweest van slechte onderlinge verhoudingen. Het is onmogelijk daarvoor *een* schuldige aan te wijzen, maar de verhoudingen tussen mensen werden toen aangetast. Daardoor heeft de VVD een achterstand opgelopen. We zijn al bijna te laat. Er moet vooruit worden gedacht. We naderen nu een periode met nieuwe verhoudingen. Onze beginselen zijn voor het laatst geactualiseerd tijdens de slechte economische situatie. Nu zou de VVD zich de vragen moeten stellen of wij bijvoorbeeld bereid zijn niet verder te bezuinigen maar dat extra geld te besteden aan het milieu. Of . . . hoeveel geld willen wij geven aan de opleiding van jongeren? Wat willen we nou eigenlijk met wat wij weten?’

Natuurlijk charisma

Jan Kamminga was een voorzitter met natuurlijk charisma. Een voorzitter, die er het meest van hield naar de leden toe op te treden en met hen te praten. Tijdens het voorzitterschap heeft hij het meest genoten van de bezoeken aan de kamercentrales, waaraan hij veel tijd besteedde en werk van maakte. Praten met de leden na een bevlogen inleiding . . . dat was Kamminga op zijn best. Door zijn familie kreeg hij de kans dat voorzitterschap volledig in te vullen als een bezielded handelsreiziger in liberale zaken, week na week, maand na maand, jaar na jaar drie- tot viermaal per week de afstand Groningen-Den Haag, maar ook Groningen-Limburg, of Groningen-Zeeland te overlappen.

Een ‘doe-het-zelf’ voorzitter, die geen voorlichter nodig had maar onbevangen en goed gedocumenteerd de media tegemoet trad, als zij bij hem aanklopten. In de pers heeft hij de naam eerlijk en direct te zijn.

Johan Remkes, gedeputeerde te Groningen en iemand die Kamminga al heel lang kent, omschrijft hem als volgt: ‘Jan is zakelijk en hard. Als iemand onzin zit te praten, prikt hij daar doorheen. Er zijn twee typen voorzitters, namelijk degenen die primair naar consensus streven en degenen die nadrukkelijk een eigen stempel op de besluitvorming zetten. Jan behoorde tot de laatste categorie. Hij heeft zich de hele gang van zaken erg aangetrokken. Het was voor hem onmogelijk om Ed niet in bescherming te nemen. Als hij dat had nagelaten dan was de trammelant veel eerder uitgedbroken en had de VVD

in 1986 nog een veel slechtere verkiezingsuitslag gemaakt. Een partijvoorzitter en lijststuwter moet in principe loyaal zijn. We moeten geen club worden, waarin men snel achter elkaar weg loopt.

Hij heeft de kamercentrale Groningen politieker gemaakt, maar dat duidelijk wel vanuit gescheiden verantwoordelijkheden. Hij kwam hier regelmatig op kc- en afdelingsvergaderingen. Maar al die tijd heeft hij in Groningen per se het beeld willen vermijden dat hij voorzitter voor Groningen was. Zo heeft hij tijdens de PTT-affaire in Groningen geprobeerd voor Den Haag begrip te kweken. Dat hij gepasseerd werd voor de Eerste Kamer is voor hemzelf vervelend, maar ook de mensen in het bedrijfsleven zullen met verbazing naar de situatie van Zoutendijk en Kamminga kijken en zich wel twee keer bedenken voor zij hun nek in de politiek uitsteken. Jammer, want dat bedrijfsleven heeft de politiek juist zo hard nodig. Maar ook in breder kader van de partij is het heel moeilijk om mensen te krijgen met ervaring, die bestuurlijk goed bezig zijn. Je moet als partij niet lichtvaardig omspringen met je talenten'.